

Q.Q.MARKESİN «YÜZ İLİN TƏNHALIĞI» ROMANINDA QADIN OBRAZLARI VƏ BƏZİ RƏMZLƏR

A.V.Quliyeva, Azərbaycan Dillər Universiteti.

Rəyçi alim: filoloji elmləri doktoru, professor Qorxmaz Quliyev.

XX əsr Latın Amerikası ədəbiyyatının nəhəng simalarından sayılan Q.Q.Markesin Nobel mükafatına layiq görülmə «Yüz ilin tənhalığı» romanını «miflər dünyasından gələn əsər» adlandıranlar da olub, onun fantastikasındakı kinayəyə, gülüşə dodaq büzənlər də...

Amma xoşbəxtlikdən əsər bütün məziyyətləriylə eyni zamanda əsl dəyərini alaraq, qaldırdığı problemlərin, dərindən gerçəkliyini bəşəriyyətə bəyan edə bilib.

Qabriel Qarsia Markes, Mariya Varqas Lyosa ilə söhbətində əsərlərindəki qadın probleminə tez-tez toxunur, bəzi məsələlərin vacibliyini vurğulayır... «Kolumbiyada bir tənqidçi var, mənim yazdıqlarımı həddindən artıq diqqətlə oxuyur. Onun müşahidəsinə görə, mənim təsvir etdiyim qadınlar çox etibarlıdır, müdrikdirlər; ailənin dayağı olmaqla yanaşı, həm də hər şeyi nəzarətdə saxlayırlar. Kişilərsə əksinə, ağillər gələnə eləyirlər, gah müharibələr eləyib, evləri dağıdır, gah kənd salırlar, min həngəmədən çıxırlar, bütün səyləri də puça çıxır. Evdə oturub, adətlərin, ilkin dəyərlərin keşiyində dayanan qadının sayəsində, kişilər arxayın olub müharibədə vuruşur, yer-yurd seçirlər, Amerikanı məskunlaşdırırlar... Tənqidçinin bu fikirlərini oxuyandan sonra mən öz yazılarıma bir də nəzər yetirdim və gördüm ki, həqiqətən elədir... Onda mən «Yüz ilin tənhalığı»nı yazırdım, romanda əsas qadın qəhrəman Ursuladır. Roman «onun üstündə» qurulub...» (1, 124)

Makondoda dünya dəyişir, pul-para, var-dövlət hökmranlıq etməyə başlayır. Buendialar ailəsinin rifahı məhz Ursulanın işgüzarlığı, təcavüz və tədbirləri sayəsində get-gedə yaxşılaşır. Heç təsadüfi deyil ki, Q.Markes yaradıcılığını tədqiq edən bir çox ədəbiyyatşünaslar Ursulanın təmsalında adətən Latın Amerikasında kişilərə aid olunan «maço-qadın» obrazını görürlər. Həqiqətən də Buendialar nəslində yaxşı nə varsa, Ursula İquaranın adı ilə bağlıdır. Xose Arkadio ilə onun arvadı Ursula çox yaxın qan qohumudur. Valideynlərinin xeyir-duası olmadan evlənilər. Çünki belə bir qorxu hökm sürür ki, onların

qan qarışığından dünyaya eybəcər, donuz quyruqlu uşaq gələcək. Odur ki, Ursula uzun müddət Xose Arkadionu öz yatağına yaxın buraxmır. Ancaq, Prudensio Aqilyar Xose Arkadionun kişiliyinə lağ eləyəndən sonra Xose Arkadio, Ursula İquaram sözün əsl mənasında arvadı olmağa məcbur edir...

Makondonun tərəqqiyə aparan yoluna ilk həqiqi qiymət verən də elə Ursuladır. O, deyir ki, zaman elə bil müəyyən dairə ətrafında fırlanır. Doğrudan da hər şey Ursulanın söylədiyini təsdiq edir. Buendialar nəsində dünyaya gələn kişilərin, qadınların adları kimi, bir-birini əvəz edən nəsillərin, insanların taleyi də oxşardır. Əwəllər rast gəlinən vəziyyətlər, söylənən sözlər də demək olar ki, heç nəylə fərqlənmir. Markes bəzi qəhrəmanların ömrünü qəsdən uzadır, onların yaşı çoxdur. Özü də bizi inandırmağa çalışır ki, məsələn Ursulanın yaşı 170-dən yuxarıdır, Pilar Temerin də həmçinin... Ursula axıra qədər də başqaları kimi, necə deyirlər, öz aqlını itirmir. Zindana düşən oğlunu yoluxmağa gəlir, onun barəsində fikirləşdiklərini utanıb çəkinmədən oğlunun üzünə deyir. Vaxtilə, onu güclə, nizəylə hədələyib yatağa sürükləyən əri Xose Arkadionun da üzünə beləcə demişdi ki, sən bu izdivacla, böyük bir bəlanın özül daşını qoydun... Elə bil Ursula İquarana bəllidir ki, Buendia nəslə üçün məhəbbət deyilən şey - yalnız və yalnız şəhveti zor gücünə söndürməkdən ibarətdir. Öz-özünü didibdağıdan ehtiras - Aureliano adını daşıyanlara xasdır. Soyuqluq, qorxu, hər şeydən çəkinməksə Amaranta və Fernandanın payına düşüb. Onsuz da nəticə eynidir - belə məhəbbətə bənzər hisslər insanları birləşdirməyə yox, bir-birindən ayırmağa aparıb çıxarır. Aurelianonun belə «məhəbbətlərə» qiyməti dəqiqdir: «Ömür qısadır, doğub-törəyin, ay inəklər!»...

Romanda məhəbbət mövzusunı bütövlüklə özündə cəmləyən bir obraz vardır ki, bu da Göyçək Remedios hesab oluna bilər. «...elə güman edirsən ki, Göyçək Remedios özünün təbiiyi, başqalarından tamamilə fərqli olması ilə sanki ən ülvə bir məhəbbət üçün yaradılıb. Göyçək Remedios Həvva kimi elə bil dünyanın erkən dövrünü yaşayır. Evdə çüpaq gəzib-dolanır, ya heç kəsi saymır, ya da insana hörmət, məhəbbət hissi ona yaddır... Doğrudan da, sonradan başa düşürük - həqiqətən məhəbbət Remediosa yaddır, onun gözəlliyindən ətrafa soyuqluq, ölüm nəfəsi saçılır...» (2, 89)

Qəribədir ki, Göyçək Remediosu bircə nəfər başa düşən varsa, o da polkovnik Aureliano Buendiadır. Polkovnik onu heç də ağıldan kəm saymır, əksinə onun şəxsinə özünə doğma, həmdəm olan bir kəsi görür. Müharibənin odundan-alovundan keçib gəlmiş, dünyanın hər üzünü görmüş, təkliyə-tənhalığa düşmüş Polkovnik belə hesab edir ki, özülə Göyçək Remedios arasında gözəgörünməz tellər mövcuddur. Bəlkə də ömrünün qurubunda polkovnik Aureliano Buendianın diqqətini özünə cəlb edən yeganə adam varsa, o da elə Göyçək

Remediosdur. Remedios da, Amaranta da bakirədir, ancaq Amarantanın bakirəliyi qorxaqlıqdan, təkəbbür və egoizmdən irəli gəlirsə, Göyçək Remediosdakı təmizlik qərribə humanizmdən, bəşər övladının tam azadlığı duyğusundan doğur. Bəlkə də rus ədəbiyyatşünası L.Anninskiy öz sözündə haqlıdır: «...Göyçək Remediosun gözəlliyi aldadıcı olsa da, hər halda ideal məhəbbət arzusuna yaxındır. Bəlkə elə ona görə də yazıçı onun taleyini çox sadə bir yolla axıra çatdırır. Külək əlindəki mələfə ilə birgə Göyçək Remediosu göylərə qaldırır və beləcə Remedios ülviliyə qovuşur...» (3, 59-64)

Markes Göyçək Remediosun «göyə çəkilməyini» - yəni faciəni yumora çevirməyi böyük ustalıqla bacarır. «...onun komizmi satiranın dərinliyi ilə oyun arasında, bizim psixoloji enerjimizi yumşaldan əyləncə ilə tam ciddiliyin sərhəddindədir...» (4, 68)

Yazıcının özünün Göyçək Remediosun qeybə çəkilməsiylə bağlı fikri də maraqlıdır. Q.Markes bəlkə də özü hər şeyi bilərəkdən adiləşdirir: «...Göyçək Remedios əvvəlcə göylərə çəkilməməliydi, olsa-olsa o da Rebeka və Amaranta ilə bir yerdə oturub səhərdən-axşama qədər nəsə tikməliydi. Hər halda Yer üzündən ayrılmamalıydı... Yadıma qəsəbəmizdəki bir arvad düşdü. Qız nəvəsi kiməsə qoşulub qaçmışdı, həmənin arvad da utandığından haray-həşir qoparmışdı ki, nəvəsi göyə çəkilib. Camaat gülüşəndə arvad onlara bir üz göstərmişdi ki, burda təəccüblü nə var axı, Həzrəti-Məryəmin göyə çəkilməyinə inanırsız, mənim nəvəmin qeyb olmağına inanmırsız?... Romanı yazanda bütün bunlar yadıma düşdü. Ancaq məsələnin həlli eləcə də qalmışdı. Bunları fikirləşə-fikirləşə həyətə çıxdım, küləkli hava idi, hansısa bir qadın yuduğu mələfəni ipdən asmağa çalışırdı. Külək mələfəni onun əlindən qoparacaqdı. Mən kömək elədim və birdən ağıma Göyçək Remediosla bağlı bir fikir gəldi. O da mələfəylə bir yerdə göylərə uçub qeyb ola bilər...» (5, 48)

«Yüz ilin tənhalığı»ndakı bir çox sirrlər-sehrlər sözsüz ki, vaxtaşırı Makondoya baş çəkən və hər gələndə də özüylə təzə bir möcüzə gətirən qaraçılar ilə bağlıdır. Robinzonvari vəziyyət və bununla bağlı şərtlilik yazıçı tərəfindən çox qərribə cəsarətlə irəli sürülür. Yəni Q.Markesi bizim həmin vəziyyətə inanıb-inanmayacağımız maraqlandırmır. Q.Markes müsahibələrinin birində Xristofor Kolumbu ilk «Robinzon» sayır. Maraqlıdır ki, rus ədəbiyyatşünaslığında da biri real həyatdan, o biri isə ədəbiyyatdan gələn qəhrəmanların taleyi müqayisə olunur. «...Robinzon haqqında kitabın ilk səhifəsi» məhz Kolumb tərəfindən yazılıb...» (6, 5)

Bilirik ki, Makondo və makondalılar ətraf dünyadan tamamilə təcrid olunmuşdur. Bayaq dediyimiz kimi, Makondoya müntəzəm olaraq, qaraçılar gəlib çıxırlar. Onların hardan gəlib və hara getdikləri də məlum deyil. Amma günlərin bir günü onlar peyda olub,

Makondonun astanasında çadır qurur, Makondo əhlini «alim kəslərin son kəşfləri» ilə tanış edirlər. Qaraçılarla hər bir görüş Makondo əhlini demək olar ki, sarsıdır. Bu görüşlərdən gecə-gündüzünü, yuxusunu, rahatlığını büsbütün itirənsə, əlbəttə Xose Arkadio Buendia'dır. Onu da deyək ki, əsərdə qaraçılar Makondoya bizim təsəvvürə gətirdiyimiz real dünyadan deyil, elə bil Amerika kəşf olunan bir əyyamdan, bəlkə də gələcəyin özündən gəlirlər. Hər halda bunu dəqiqləşdirmək mümkün deyil və buna cəhd göstərmək də bizcə əbəsdır.

Xose Arkadio Buendianın xəmiri, macəra, səyahət, narahatlıq, çətinlik, məşəqqət və eyni zamanda bütün bunlardan alman ləzzətdən yoğrulubdur. Q.Markes romanda orta əsrlərin İntibah dövrünün ruhunu yaşadır. Ancaq, hər şey markessayağıdır, belə ki, İntibah ruhu «Yüz ilin tənhalığı»nda həm öyülür, həm də Markesə xas şəkildə kinayə obyektinə çevrilir. «...Qabriel Markesdə ciddi münasibətlə, istehzanın arasında möhkəm bir sədd yoxdur və ümumiyyətlə belə bir sərhəddən danışmaq lüzumsuzdur. Q.Markes bütün səddlərə, sərhədlərə, ölçülərə sarkazmla yanaşır...» (7, 48).

Q.Markesin qrotesk dünyasında müasir cəhətdən yanaşsaq, Avropa sivilizasiyanın daşıyıcısı, həm də sehrin, möcüzənin qoruyucusu məhz «Yüz ilin tənhalığı» romanında qaraçılardır, ovsunçulardır. Qaraçılar-ovsunçular Xose Arkadionu da elmi axtarıslara sövq edir, ancaq bunlar heç biri nəticə vermir. O maqnitin köməyiylə Yerin təkindən qızıl çıxarmaq istəyir. Fəlsəfi daşını, əbədi mühərrikin axtarışı da səmərəsiz qalır. Xose Arkadio isə get-gedə özünə qapılır, sayıqlayır, az qala aqlını itinnək dərəcəsinə çatır... Bu mərzədən xilas yolu isə yox dərəcəsidir... Qaraçılarla görüşdən sonra Makondonun banisi öz yurdunu sivilizasiya yoluna çıxarmaq, ətraf dünyaya calamaq arzusuna düşür. Amma, ürəyinin dərinliyində hiss edir ki, Makondodan heç bir tərəfə çıxış yolu yoxdur. Təsədüfi deyil ki, camaatı gəldikləri səmtə aparmağı lazım bilmir, deməli, keçmişlə əlaqə tamamilə qınılır... Makondo əhlinin köməyinə qaraçıların başçısı Melkiades çatır. O, sehrli məcumun yardımı ilə Makondo camaatının yaddaşını özünə qaytarır və özü də həmişəlik Makondoda qalır. Çox çəkmir ki, Melkiades özünü birçə işə - Makondonun və Buendialar nəslinin gələcək taleyinə həsr edir. Ölümünə bir az qalmışa qədər, Melkiades baxıcılıq işini başa çatdırır, ancaq özünün öncəgörməsini çox diqqətlə kodlaşdırır. Sehrli cizmaqara ilə yazılmış perqamentlər hələ uzun müddət Buendiaların mülkündə qalasıdır və o perqamentlərin sirri açılanda, Melkiadesin xətti oxunanda artıq iş-ışdən keçəcək, Makondo əhlinin dadma heç kim çatmayacaq... Q.Markes öz müsahibələrinin birində belə etiraf edir: «...romanın axırına qədər bilmirdim əsəri necə qurtarım? Axıra qədər Melkiadesin perqamentlərə nə yazdığı mənə də məlum deyildi... Finala çatanda romanı bir də əwəldən oxuyub başa çıxdım... Və bir gecə elə bil mənə dümsükləyib yuxudan durğuzdular. Bəli! Melkiades elə mənəm

yazıb başa vurduğum romanı yazırmış! Ona əyan idi ki, Makondonu tufan-qasırğa Yer üzündən süpürüb aparacaq. Ancaq, Melkiadesin hansı dildə yazdığı da mənimçün məlumdur idi. Sonradan aydınlaşdı ki, Melkiades qaraçı olduğu üçün onun yazısı yalnız sanskritdə ola bilər... Final mənim özümün də xoşuma gəlir. Yeni elə bil ki, roman qıfıllanıb...» (8, 270)

Ümumiyyətlə sehr, ovsun, möcüzə bütün roman boyu, az qala hər addımda rastımıza çıxır. «...Boynuma alıram ki, «Yüz ilin tənhalığı»nı fikirləşəndə ağıma gələn ilk obraz-növəsini aparıb ona buz göstərən qoca olub. Buz sirkın möcüzəsiydi, bu yerlərin dəhşətli istisində belə sop-soyuq şeyin varlığı heç kəsə yatıb yuxusuna da girməzdi. Buzu səyyar sirkə fil, yaxud dəvə kimi qıraqdan gətirirdilər. Mənim kitabım da sirkın ətrafında qurulub...» (9, 50-56)

Əsərdə sirkə bağlı maraqlı bir fraqment - sanki yazıçının əsas qayəsi kimi səslənir. Melkiades çadır-sirkın yanında deyir ki: «Əşyaların da öz ömrü var. Məsələn onların qəlbini oyatmaqdadır».

Sirk roman qəhrəmanlarının yatmış duyğularını, xatirələrini oyatmaqçün də yazıçının dadına çatır. Polkovnik Aureliano Buendia qocalığında həyəətə çıxır, qulağına Makondoya gələn sirk arabasının zıngırov səsləri gəlir, qaranlıqda gözüne fil, həm də rəqqasə görünür, «ancaq nə qədər arayırsa, öz qəlbində heç bir xatirə tapa bilmir», güllələnməzdən əvvəl atasının onu sirkə aparıb buzu göstərməyi yadına düşür, ölüm ayağında yenə sirkı xatırlayır.

...Uşaqlar Melkiadesin otağına girib, oranın altını üstünə çevirirlər. Saralmış bürmə perqamentlərə əl atandasa hansısa bir qüvvə onları havaya qaldırır, Aureliano qayıdıb gələcən, perqamentləri uşaqların əlindən dartıb alana qədər eləcə havada asılıb qalırlar. ...Polkovnik Aureliano təslim aktı imzalayandan sonra, elə çadırın ortasında tapançasını çıxarıb, bir gözbağlayıcı kimi özünü vurur. Xoşbəxtlikdən güllə onun ürəyinə toxunmadan yan keçir və beləliklə Aureliano sağ qalır... Q.Markes özü bu haqda deyir ki, «...mən öz fəqirliyimin ucbatından yazıçı olmuşam. Əslində mənim əsl peşəm -gözbağlıcadır, mən özlüyümdə o qədər oyunlar çıxarmışam ki, axırda lap başımı itirmişəm, utandığımdan ədəbiyyatın arxasında gizlənməyə məcbur olmuşam. Mən sehrbaz kimi doğuldum, amma yazıçı oldum...» (10, 62)

Q.Markes «Yüz ilin tənhalığı» romanının çox yerində istifadə etdiyi «Güzgü» motivini də Buendialar nəslinin bir komponenti kimi ortaya qoyur. Hələ romanın əvvəlində təzə yurd yeri axtaranda Xose Arkadio yuxuda dolaşır da olsa Makondonun adını eşidir, daha sonra isə «divarları güzgülü, qələbəlik bir şəhər» görür. Markesdə Güzgü - təkrarın, qayıdışın, nəhayət bütün Buendialar nəslinin rəmzi sayılır.

Elə qaraçıların başçısı Melkiades də Xose Arkadioya təlqin etməyə çalışır ki, Makondo yer üzündən silinib gedəcək və onun yerində «eyləri güzgüdən tikilən yaraşıqlı bir şəhər» ucalacaq. Xose Arkadio isə onunla razılaşmır və deyir ki, o şəhərin divarları buzdan tikiləcək, özü də o şəhərdə Buendialar nəslindən mütləq kimsə bir nəfər yaşayacaq. Xose Arkadionun təsəvvüründə dünyanın ən böyük möcüzəsi, uşaqlıqda, qaraçı sirkində gördüyü buz parçasıdır. Təsadüfi deyil ki, Xose Arkadionun xələflərindən kimsə öz ecdadının arzusunu yerinə yetirərək, Makondoda «buz fabriki» açmaq istəyir. Əlbəttə bu layihə də Buendiaların qeyri arzuları kimi puça çıxır. Şübhəsiz ki, belə də olmalıdır. Özülündə buz dayanan hər bir layihə, cəngəlliyin ortasında xüsusilə absurd görünür.

Dünyanın heçliyi-puçluğu və eyni zamanda, həyatın spiralvari, əslində isə qızmar günəş altında buzdan tikilən şəhər kimi mənasız bir şey olduğu - «Yüz ilin tənhalığı»nda Q.Markesin gəldiyi amansız nəticədirsə, «buz» motivi ideala yetmək üçün bir vasitə kimi də görünə bilər. O ideala ki, nə Buendialar, nə də ki, ümumi bəşər cinsində hələ ki, yetişən olmayıb. Əksinə, istər Makondoda, istərsə Yer üzündə bəşər övladının başına gələni dərd və bəlalar güzgü prinsipi ilə durmadan təkrarlanır. Baxmayaraq ki, hər şey Makondoda dünyanın yaranışındakı kimi təzəcə başlamışdı. «...dünya tək-təzəydi, ona görə də çox şeyin adı yoxuydu, onları ancaq barmaqla göstərirdilər...». (11, 6) Sanki bəşər övladının çoxdankı arzusu yerinə yetmişdi, burda hamı zəhmət çəkirdi, feyzini də hamı eyni dərəcədə görürdü, hamı eyni hüquqa malik idi, evlər elə tikilmişdi ki, hamının payına eyni dərəcədə gün işığı düşürdü. Ancaq, romanın başlanğıcındakı bir cümlə elə bil ki, sonradan baş verəcək faciələrdən soraq verir: «Uzun illər keçəcək və polkovnik Aureliano Buendianın divara dirənib güllələnməzdən qabaq yadına düşəcəkdik ki...» (11,19)

Bəli, Q.Q.Markes fantastik-realizminin gücü ondadı ki, o, real obrazların başına gələni, ilk baxışda çox «qeyri-real» görünən həqiqətlərə bədii təfəkkürün və yüksək yazıçı istedadının gücü ilə oxucusunu elə inandırır ki, sən istər-istəməz «o yada düşənlərin...» həqiqətən bəşər övladının başına gəldiyinə inanır və nəticənin faciəviliyini deyil, səbəbin dəhşətli olduğunu düşünürsən...

РЕЗЮМЕ

В статье речь идёт о художественном отражении социально-исторического этапа в произведениях Г.Г.Маркеса, который начав с попыток нарисовать конкретные приметы окружающего мира своей страны, в дальнейшем смог создать единого и обобщенного видения всей действительности Латинской Америки.

Статья предназначена и может быть интересна для широкого круга читателей, для студентов и преподавателей филологических факультетов, творчеством Г.Г.Маркеса, а также всей Латинской литературой.

SUMMARU

This article is about the realation of his temporary in the creation of the great writer Q.Q.Markes.

This article may have interesting the students, teachers of literatures and sientific researchers.

İSTİFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT:

1. Маркес Габриэль Гарсиа, Льоса Марио Варгас. Диалог о романе в Латинской Америке. «Писатели Латинской Америки о литературе». //М.: Радуга, 1982, 395 с, с.142-143.
2. Рама Анзел. Эаржиа Маргуез й ла проблематиха де ла новела.Буенос Аирес: //ЖоррезидорМаржша,1973,155п,п.89.
3. Багно В, Об одиночестве, смерти, любви и о прочей жизни. (Г.Г. Маркес. Палая листва). //Санкт-Петербург:Симпозиум, 2001, 525 с, с. 59-64.
4. Lopez Lemus. Garcia Marquez: una vacacion incontenible. //LaHabana, 1985, 134p,p.68
5. Marquez Gabriel Garcia .Vivir para contarla. Espafia: //Novoprint, 2004, 527p,p.269..
6. Силюнас В. Бремя одиноких лет. /М.: Художественная литература 1972, 139 с, с.24.
7. Volkening E.Gabriel Garcia Marquez. //Santiaqo de Chile, 1989, 236 p,p. 48
8. Мелетинский Е.М. Первобытные истоки словесного искусства. //М.,1972, 578 с, 161с.
9. Неруда Пабло. Местожителство-земля. //М.Лпрогресс, 1977, 260с, с.90. . 10. 10. Аревало Эуиллермо Алберто. "Жиен анос де соледад" новела де ла палабра. /Бозота, 1993,186п, п.179п
11. Мелетинский Е.М. Первобытные истоки словесного //М.,1972, 578 с, 161с.